

1. Obiekt. Młyn i tartak Kuca

858/

MŁYN I TARTAK WODNY - ZESPÓŁ

2. Czas powstania

2 poł. XIX w./XX

3. Miejscowość

TYLMANOWA

11. Widok tartaku i młyna, neg. 700/636/4, hala tartaku, neg. 700/637/2, orientacja

4. Adres

34-452 Tylmanowa 137

nr hipoteczny

5. Przynależność administracyjna

województwo nowosądeckie

gmina

OCHOTNICA DOLNA
Tylmanowa
pow. NOWY TARG

6. Poprzednie nazwy miejscowości

7. Przynależność administracyjna
przed 1 VI 1975

województwo krakowskie

powiat Nowy Targ

8. Właściciel i jego adres



9. Użytkownik i jego adres



10. Rejestr zabytków

Nr

data



12. Autorzy, historia obiektu, określenia stylu

Zespół składa się z bud. produkcyjnego młyna, hali traku i urządzeń hydroenergetycznych. Sytuacja stabilna od XIX w. Do 1940 roku młyn i tartak był własnością przedsiębiorcy żydowskiego. W 1941 roku został kupiony przez Władysława Kuc-Faltyna.

Młyn i tartak położony jest na prawym brzegu potoku Ochotnica. Jaz na potoku był prowizoryczny z narzutu kamieni i drewna. Młynówka górna była kanałem ziemnym. Przed zakładem przechodziła w łotok drewniany. Tartak i młyn napędzało koło wodne nasiębierne o śr. ok. 4,00 m. Koło wodne w komorze, murowanej z kamienia rzeczno. Budynek młyna posadowiony częściowo nad komorą, na moście sklepionym, murowanym z kamienia.

Jaz na potoku zniósł powódź w 1973 roku. Urządzenia hydrotechniczne nie zostały już odbudowane. W przyziemiu umieszczono silnik spalinowy, z którego napędzano trak i sporadycznie młyn.

W tartaku, trak fabryczny, pionowy firmy G. Tophan z Wiednia (ok. 1910) i piła tarczowa. W młynie młewnik walcowy firmy Ganz z Budapesztu (ok. 1910), obłuskiwacz do kasz "Holender" w obudowie drewnianej i dwa odsiewacze graniaste.

13. Opis (sytuacja, materiał i konstrukcja, rzut, bryła, elewacje, wnętrze, wyposażenie, instalacje)

Sytuacja. Zespół młyna i tartaku położony jest w miejscowości Tylmanowa nad potokiem Ochotnica. Potok Ochotnica wpada do rzeki Dunajec w Tylmanowej. Zespół położony jest ok. 1,00 km od ujścia potoku do rzeki. Tartak i młyn posadowione są w ciągu młynówki (przekopy) prowadzonej na lewym brzegu potoku. Zespół składa się ze zwartych ze sobą budynków produkcyjnych tartaku i młyna oraz z budowli hydrotechnicznych.

Układ hydrotechniczny. Wodę na potoku ujmowano jazem o konstrukcji drewniano-kamiennej, którego sytuacja i parametry były zmienne. Ujętą jazem wodę wprowadzano do młynówki górnej poprzez służę wpustową. Długość młynówki górnej wynosiła ok. 800 m. Młynówka górna był to kanał ziemny (przekopa) o zmiennej szerokości dna od 3,0 do 4,0 m. Przed zakładem młynówka przechodziła w łotok drewniany (koryto) o dł. ok. 30 m. Z łotoku woda prowadzona była na koło wodne, nasiębierne o średnicy ok. 4,0 m. Woda po przejściu przez koło wodne odprowadzana była młynówką dolną do potoku Ochotnica. Dł. młynówki dolnej 80 m przechodziła pod bud. młyna sklepionym przepustem i podobnym przepustem pod drogą dojazdową do zakładu. Koło wodne umieszczone było w murowanej z kamienia łamanego i rzeczno komorze. Wał koła wyprowadzony był w przyziemiu hali traka i z niego obroty poprzez przekładnię zębatą, pędnie pośrednie z kołem balastowym (szalonym) przekazywane były na układ korbowy traka i maszyny i urządzenia młyna. Układ hydrotechniczny eksploatowany był do 1973 roku. Po zniszczeniu przez powódź jazu na rzece w tartaku zamontowano silnik spalinowy. Młynówka dolna i górna czytelna jest w terenie lecz niedrożna (częściowo zasypana). W komorze koła wodnego utrzymał się wał królewski a w przyziemiu hali traka układ przeniesienia napędu częściowo przystosowany do napędu z silnika spalinowego.

Tartak. Hala traka o standardowej konstrukcji. Trak z ok. 1910 roku o napędzie z silnika spalinowego (od 1973 r.). **Materiał i konstrukcja.** Fundamenty i ściany przyziemia murowane z kamienia łamanego i rzeczno oraz ciosów. Konstrukcja hali szkieletowa, drewniana. Ściany zewnętrzne szalowane deskami. Dach 2-połaciowy w konstrukcji drewnianej, kryty współcześnie blachą ocynkowaną. Strop nad przyziemiem drewniany z krawędziaków wspartych na murach przyziemia i słupach w osi hali. Podłoga z dyli. **Plan i bryła.** Budynek położony wzdłuż kanału młynówki. (na lewym brzegu) na planie prostokąta o wymiarach 15,04 x 9,71 m. Budowla 1-kondygnacyjna, podpiwniczona, przykryty dachem dwuspadowym. Hala z wrotami szczytowymi, przez które poprowadzono tory wózków podawczych i odbiorczych traka. Hala częściowo zwarta od strony wsch. z budynkiem produkcyjnym młyna. **Wyposażenie.** W hali trak firmy G. Tophan z Wiednia. Firma o tradycjach z i poł. XIX w., należała i należy do największych producentów maszyn do przeróbki drewna w Austrii. W przyziemiu fundamenty traka, układ przeniesienia napędu i silnik spalinowy. W przyziemiu utrzymany główny wał napędowy. Przy hali traka zachowana jest komora koła wodnego. W przyziemiu przekładnia z kołami zębatymi i wał z kołem balastowym (szalonym) służącym do wyrównywania biegi traka.

Budynek produkcyjny młyna. Materiał i konstrukcja. Budynek młyna odpowiada modelowi typowego budynku gospodarczego, w konstrukcji zrębowej, przykryty 2-połaciowym dachem, drewnianym, kryty dachówką ceramiczną. Budynek częściowo posadowiony nad kanałem młynówki, na mostku sklepionym, murowanym z kamienia rzeczno. **Rzut i bryła.** Budynek trzykondygnacyjny. Budynek zwarty z halą traka. Posadowiony na planie z prostokąta o wymiarach 6,96 x 5,95 m. Wnętrze jednoprzestrzenne. Wejście do budynku od wschodu. W przyziemiu główny wał napędowy. Na pierwszej kondygnacji młewnik walcowy firmy Ganz i obłuskiwacz do kasz "Holender" w obudowie drewnianej, na poddaszu dwa odsiewacze graniaste. Utrzymany transport pionowy, kubelkowy w obudowie drewnianej i pędnie pasowe. Napęd młyna i realizowany był ze wspólnego z trakiem koła wodnego, poprzez przekładnię umieszczone w przyziemiu hali tartaku.

Wyposażenie młyńskie posiada znaczne wartości historyczno-techniczne i winno być eksponowane w młynie (udostępnionym) lub przekazane placówce muzealnej

Dla budynku młyn, maszyn młyńskich i traka firmy wykonano kartę ewidencyjną (patrz rubr. 24).

<p>14. Kubatura</p> <p>Część prod. młyna: - ok. 310,50 m³</p> <p>Hala tartaku: - ok. 580,00 m³</p>	<p>15. Powierzchnia użytkowa</p> <p>Powierzchnia zabudowy:</p> <p>hala tartaku - 146,03 m²</p> <p>młyn - 41,40 m²</p>	<p>16. Przeznaczenie pierwotne</p> <p>młyn i tartak wodny</p>	<p>17. Użytkowanie obecne</p> <p>młyn użytkowany sporadycznie</p> <p>tartak od 1973 roku z napędem z silnika spalinowego.</p>
<p>18. Prace budowlane i konserwatorskie</p> <p>Budynki młyna, tartaku i budynek mieszkalny powstały na przełomie XIX i XX w. W latach późniejszych budynki i budowle hydrotechniczne były kilkakrotnie przebudowywane i modernizowane. Sytuacja ich jest stabilna do dnia dzisiejszego. Budynek młyna użytkowany sporadycznie. W młynie utrzymane wyposażenie z okresu budowy.</p> <p>Przyziemie, fundamenty i układ napędu wodnego utrzymany w stanie z okresu budowy. W hali tartaku wymieniono w latach 90-tych XX w., pokrycie dachu.</p>		<p>19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje)</p> <p>Młyn użytkowany sporadycznie. Stan techniczny dobry. Budynek przykryty dachem bez widocznych uszkodzeń czy zniszczeń. W części produkcyjnej utrzymane podstawowe maszyny i urządzenia. Z układy hydrotechnicznego utrzymano jedynie relikty koła wodnego w murowanej z kamienia łamanego komorze. Tartak eksploataowny zgodnie z przeznaczeniem. Stan techniczny hali tartaku bardzo dobry. Jaz na potoku Ochotnica całkowicie zniesiony przez powódzie. Młynówka górna o układzie czytelnym jedynie na odcinku ok. 30 metrów przy hali tartaku. Tu wykonana była jako koryto betonowe. Młynówka dolna zasypaana.</p>	
		<p>20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie</p> <p>Młyn i tartak posiada znaczne wartości zabytkowe. Obiekt prezentuje wartości historyczne, także architektoniczne - kreśląc model charakterystycznego dla regionu wiejskiego tartaku i młyna gospodarczego. Odnosi do tradycji przemysłu wiejskiego Podhala i Podbeskidzia.</p> <p>- zabezpieczyć in situ wyłączone z eksploatacji maszyny młyńskie,</p>	

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

- Karty informacyjne zabytku przemysłu i techniki - Młyn i tartak wodny, opracowane w 1996 r. w BSiDZT, w: archiwum Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Nowym Sączu.

22. Bibliografia

- S. Czajka, Ochotnica - dzieje gorczańskiej wsi, 1416-1982,
- H. Jost, Katalog zabytków budownictwa przemysłowego w Polsce. Powiat Nowy Targ i Zakopane, Wrocław-Warszawa-Kraków 1969
- H. Jost, Ludowe tartaki i gonciarnie podhalańskie, Zakopane 1989

23. Źródła ikonograficzne i fotograficzne (rodzaj, miejsce przechowywania, sygnatury)**24. Uwagi różne**

patrz: karty ewidencyjne dla bud. młyna i traka firmy G. Tophan z Wiednia, opracowane w 1997 r. w BSiDZT S. Januszewski, w: archiwum Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Nowym Sączu.

25. Opracował: Program komputerowy karty - Word for Windows - BSiDZT S. Januszewski

tekst mgr inż. Leszek Budych 15 listopad 1997 r.

plany, rysunki mgr inż. arch. Anna Broniewska 15 sierpień 1997 r.

zdjęcia fotogr. mgr inż. arch. Anna Broniewska 15 sierpień 1997 r.

miejsce przechowywania negatywów BSiDZT S. Januszewski

BIURO STUDIÓW I DOKUMENTACJI
ZABYTEKÓW TECHNIKI
Stanisław Januszewski
53-203 Wrocław, tel. 61-72-78
J. Hallera 118/11

KARTA PO WYPEŁNIENIU PODLEGA OCHRONIE NA PODSTAWIE PRZEPISÓW PRAWA AUTORSKIEGO !

26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)**27. Załączniki**

- Nr 1 - plan sytuacyjny młyna i tartaku i dokumentacja rysunkowa
- Nr 2 - dokumentacja fotograficzna

1. Miejscowość

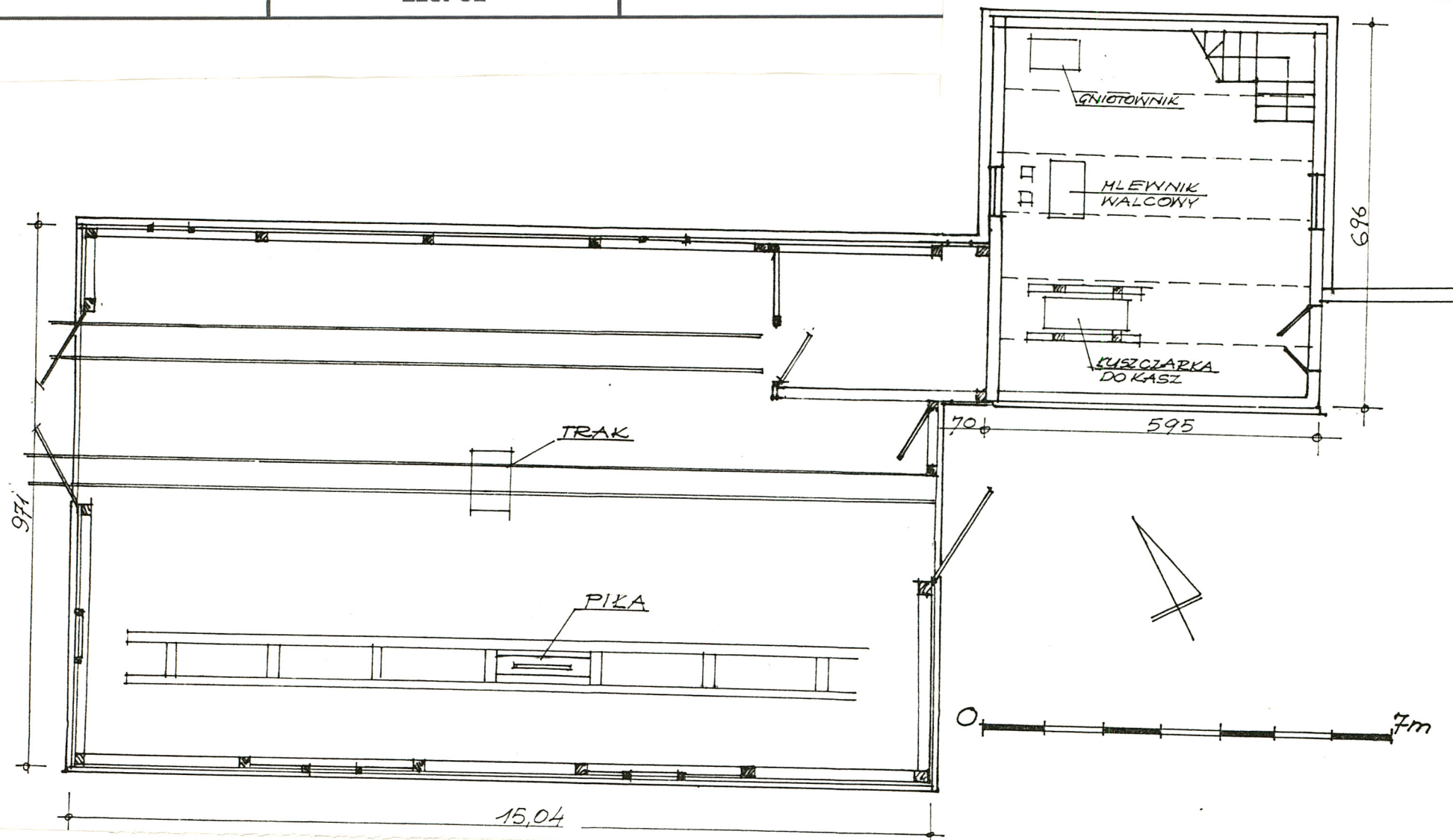
TYLMANOWA

2. Obiekt: Młyn i tartak Kuca

**MŁYN I TARTAK WODNY
ZESPÓŁ**

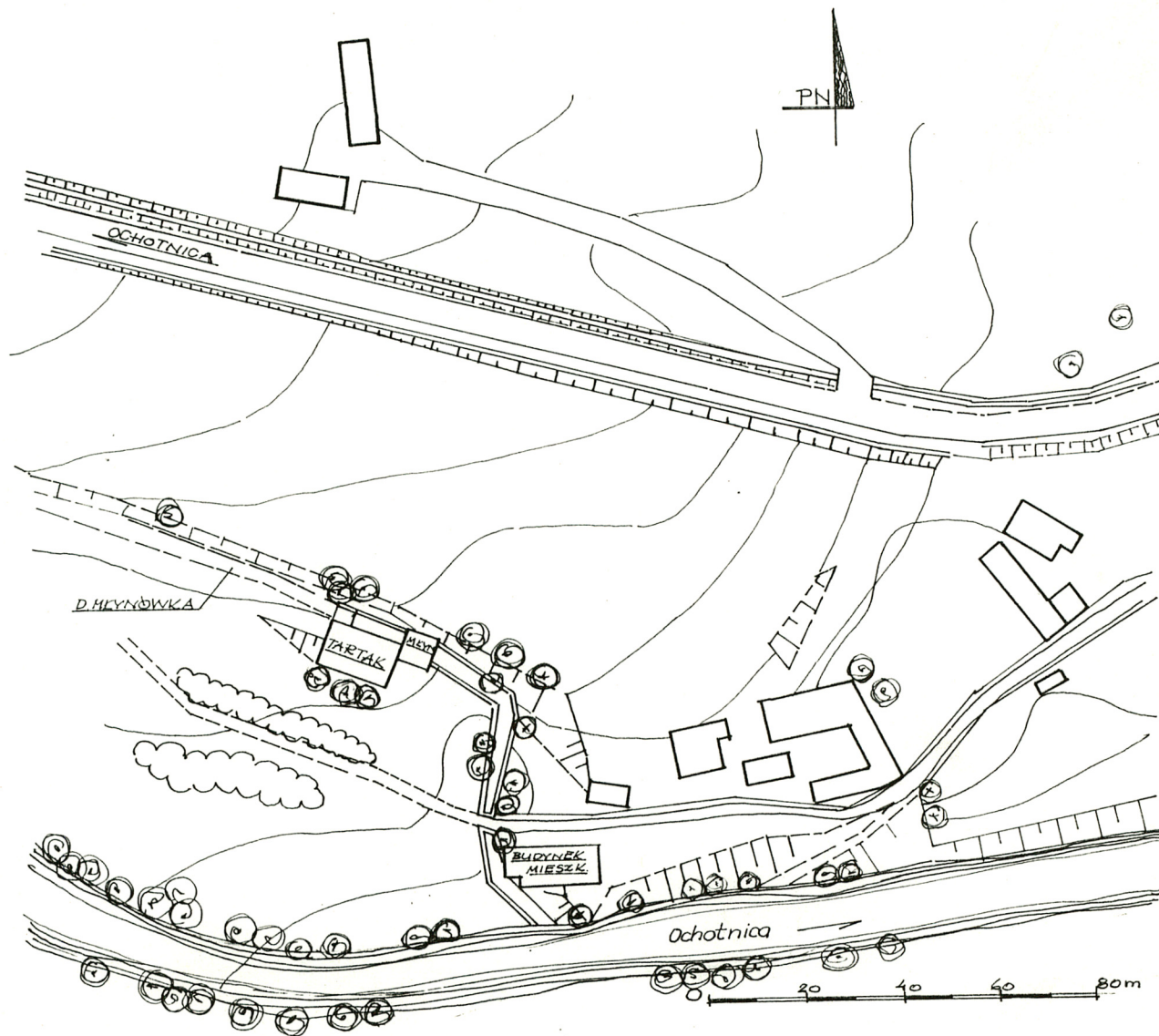
3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

plan sytuacyjny młyna i tartaku i dokumentacja rysunkowa Verte !



Wkładkę założył: mgr inż. Leszek Budyń 15 listopada 1997 r.

Miejsce przechowywania negatywów: BSiDZT S. Januszewski



PLAN SYTUACYJNY MŁYNA I TARTAKU

1. Miejscowość

TYLMANOVA

2. Obiekt : Młyn i tartak Kuca

**MŁYN I TARTAK WODNY
ZESPÓŁ**

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

dokumentacja fotograficzna Verte !



1. Komora koła wodnego z reliktnami wału królewskiego, neg. 600/358/6

2. Komora koła wodnego, neg. 700/637/3

3. Widok hali tartaku od strony zach., neg. 700/337/1

Wkładkę założył: mgr inż. Leszek Budych 15 listopada 1997 r.

Miejsce przechowywania negatywów: BSiDZT S. Januszewski



4. Przekładnia obrotów z koła wodnego na pędzie pasową traka z kołem balastowym, neg. 600/358/4



5. Wał z pędnią pasową traka, neg. 700/603/3



6. Mlewnik walcowy firmy Ganz z Budapesztu, neg. 700/635/5



7. Budynek mieszkalny, neg. 700/604/1